

15.2 Icke-latinska skriftsystem

För många språk finns det inga allmänt använda internationella system för överföring av icke-latinska skrivtecken till latinska. Sålunda ersätts t.ex. ryska bokstäver på olika sätt i svensk, engelsk, fransk och italiensk text. För vetenskapligt bruk, t.ex. för biblioteksändamål, kan det ibland finnas nationella eller internationella standarder. Man bör i första hand följa ett svenskt återgivningssätt, om det skiljer sig från t.ex. franska eller engelska principer.

Det finns två grundläggande sätt att återge namn från språk som inte skrivs med någon version av det latinska alfabetet: **translitterering** och **transkribering**. I det första fallet utgår man från skrivtecknen i det främmande språket och ersätter dem med latinska bokstäver enligt ett konsekvent system. I det andra fallet utgår man från uttalet i det främmande språket och återger det på ett rimligt sätt utifrån hur ljuden brukar återges med det egna språkets stavning. Ibland blandas de olika systemen.

Metoderna kan ge olika resultat: translittereringsformen *al-Qadhdhāfi* transkriberas t.ex. ibland *Kadaffi* som ett förenklat sätt att återge det arabiska uttalet för en svensk läsare. Att namn dessutom kan transkriberas på olika sätt beror ibland på att det finns olika uttalsformer i källspråket: formen *Gaddafi* med *g* speglar t.ex. bättre det lokala, libyska uttalet. Det kan också bero på att ljud återges med olika tecken i olika målpråk: den svenska formen *Gorbatjov* motsvaras av *Gorbachev* på engelska, *Gorbatschow* på tyska, *Gorbachev* på franska, *Gorbatsjov* på norska osv.

15.2.1 Kyrillisk skrift

Vi ger här råd för hur man kan överföra i första hand namn, som ortnamn och personnamn, från kyrilliska till latinska bokstäver – eller i motsatt riktning. Flertalet kyrilliska tecken brukar finnas åtkomliga i

vanliga ordbehandlingsprogram. Vid återgivning av längre texter med kyrillisk skrift bör man i stället använda en kyrillisk specialfont.

De principer som gäller för translitterering av **ryska** namn till svenska gäller i huvudsak även för **bulgariska**, **ukrainska** och **vitryska**, varför de presenteras tillsammans i en tabell. **Serbiska** och **makedonska** använder delvis andra tecken, och eftersom de följer samma latinska skriftsystem som bosniska och kroatiska överförs de på samma sätt till alla latinska språk. Det har motiverat en egen tabell för just serbiska och makedonska.

Ryska, vitryska, ukrainska och bulgariska

För mer allmänna sammanhang, som i dagspress, uppslagsverk och skönlitteratur, finns det i svenskan ett sedan länge använt system för återgivning av den ryska versionen av kyrillisk skrift. Systemet presenteras i tabellen nedan tillsammans med förslag till hur kyrilliska tecken kan återges med latinska i bulgariska, ukrainska och vitryska.

Systemet gäller i första hand namn men tillämpas även på ord av ryskt ursprung som lånats in i svenskan, som *balalajka*, *borsjtj*, *datja*, *perestrojka*, *sputnik*, *vodka*. Det finns dock undantag till detta system, som i *astrakan* (ryska *astrachan*), *kopek* (*kopejka*) och *rubel* (*rubl*).

Att en kommentar saknas innebär att den kyrilliska bokstaven förekommer i alla de aktuella språken. I annat fall förekommer den bara i de angivna språken.

Den latinska återgivningen av vissa kyrilliska bokstäver beror ibland på vilket språk de har hämtats ifrån. Detta anges i så fall med siffror och en efterföljande kommentar. Några variationer i den latinska återgivningen har även kommenterats särskilt i fotnoter.

Namnexemplen har hämtats från den ryska namnsfären i de fall ryskan använder den aktuella bokstaven. Har exemplet hämtats från något av de andra språken, har det angetts särskilt.

15. FRÄMMADE TECKEN OCH FONETISKA SYMBOLER

Kyrilliska	Svenska	Kommentar	Exempel	
<i>Versal Gemen</i>				
А	a	a	Анна → Anna	
Б	б	b	Борис → Boris	
В	в	v	Волга → Volga	
Г	г	1. g	ryska, bulgariska	Горький → Gorkij
		2. h	ukrainska, vitryska	Кривий Річ (ukr.) → Kryvyj Rih, Гродна (vitry.) → Hrodna
Ґ	ґ	g	endast ukrainska	Ґалаґан → Galagan
Д	д	d		Дон → Don
Е	е	e, ie, je ¹		Афанасьев → Afanasiev, Днепр → Dnepr, Евгений → Jevgenij, Алексеев → Aleksejev, Кондратьев → Kondratiev
			Є	є
Є	є	je	endast ukrainska	Євпаторія → Jevpatorija
Ж	ж	zj		Жуковский → Zjukovskij
З	з	z		Замятин → Zamjatin
И	и	1. i	ryska, bulgariska	Ирина → Irina
		2. y	ukrainska	Житомир → Zjytomyr
І	і	i	endast ukrainska, vitryska	Мінск (vitry.) → Minsk
Ї	ї	ji	endast ukrainska, förr även i	Миколаїв → Mykolajiv (Mykolaïv)
Й	й	j		Толстой → Tolstoj
К	к	k		Куприн → Kuprin
Л	л	l		Лесков → Leskov
М	м	m		Максим → Maksim
Н	н	n		Надя → Nadja
О	о	o		Онега → Onega
П	п	p		Пушкин → Pusjkin
Р	р	r		Ростропович → Rostropovitj
С	с	s		Самара → Samara
Т	т	t		Толстой → Tolstoj

У	у	u		Устинов → Ustinov
Ў	ў	ǔ	endast vitryska, ofta utan diakrit i allmänspråk	Магілёў → Mahiljoŭ
Ф	ф	f		Фёдор → Fjodor
Х	х	ch		Тихонов → Tichonov
Ц	ц	ts		Донец → Donets
Ч	ч	tj		Чайковский → Tjajkovskij
Ш	ш	sj		Шостакович → Sjostakovitj
Щ	щ	1. sjtj	ryska, ukrainska	Щедрин → Sjtjedrin, Городище (ukr.) → Horodysjtje
		2. sjt	bulgariska	Копривница → Koprivsjtitsa
Ъ	ъ	1. —	ryska	Подъячев → Podjatjev
		2. ä	bulgariska, ofta utan diakrit i allmänspråk	Вършец → Värsjets
Ы	ы	y	endast ryska, vitryska	Белый → Belyj, Белы (vitry.) → Bely
Ь	ь	j, — ³		Ильич → Iljitj, Игорь → Igor, Гомель (vitry.) → Homel Донецьк (ukr.) → Donetsk
		i, j	bulgariska	Петьо → Petio, Жельо → Zjeljo
Э	э	e	endast ryska, vitryska	Эдуард → Eduard
Ю	ю	u, iu, ju ⁴		Юрий → Jurij, Актюбинск → Aktiubinsk, Союз → Sojuz
		a, ia, ja ⁵		Татьяна → Tatiana, Зябков → Ziabkov, Яролав → Jaroslav

- Noter:**
1. För ryska och vitryska gäller att *ie* används efter *s* (с), *t* (т) och *z* (з) som följs av mjuktecken (ь). Efter övriga konsonanttecken används *e*. Initialt och efter vokal används *je*. I övriga språk används *e* i alla ställningar.
 2. Efter *sj* (ш), *sjtj* (ж), *tj* (ч) och *zj* (ж) skrivs *o*; efter *s* (с eller съ), *t* (т eller тъ) och *z* (з eller зь) skrivs *io*; i övriga ställningar skrivs *jo*. I rysk skrift underläter man ofta att sätta ut prickarna vid *ë*, som i Петр i stället för Пётр. Har det samma uttalsvärde som *ë* återges det på samma sätt: både Петр och Пётр återges alltså som *Pjotr*.
 3. Före *i* skrivs *j*; i övriga ställningar återges inte tecknet.
 4. Efter *s* (с eller съ), *t* (т eller тъ), *z* (з eller зь) skrivs *iu*; i övriga ställningar skrivs *ju*.
 5. Efter *s* (с eller съ), *t* (т eller тъ), *z* (з eller зь) skrivs *ia*; i övriga ställningar skrivs *ja*.

Serbiska, makedonska och övriga språk i f.d. Jugoslavien

För flera av språken på Balkan, varav några även är stora minoritets-språk i Sverige, finns en växling mellan kyrillisk och latinsk skrift, och man använder dessa i olika utsträckning: **Kroatiskan** (liksom **slovenskan**) skrivs med latinsk skrift. I **bosniskan** och **montenegrinskan** förekommer båda systemen men det latinska är tydligt dominerande. I **serbiskan** är kyrillisk och latinsk skrift likställda även om kyrillisk skrift är den officiella. **Makedonskan** skrivs med kyrilliska tecken och utgår från det serbiska systemet.

De språk som använder latinska tecken, som bosniska, kroatiska och serbiska, bygger på samma system, det s.k. **Gajsystemet**. Det inkluderar en translittereringsnyckel mellan alla tecken för de språk som använder både latinsk och kyrillisk skrift, vilket innebär att t.ex. kyrillisk serbiska överförs på samma sätt till latinsk serbiska, kroatiska, svenska, engelska etc. Man bör använda det systemet och inte de latinska tecken som används vid translitterering från t.ex. ryska. Observera att samma tecken i t.ex. ryska och serbiska ofta återges med olika latinska tecken.

Smärre avvikelser förekommer i några språk, se kommentarerna efter tabellen.

Kyrilliska	Svenska	Kommentar	Exempel
<i>Versal Gemen</i>			
А	a	a	
Б	б	b	
В	в	v	
Г	г	g	
Д	д	d	
Ђ	ђ	đ	[dʒ], ofta dj i allmänspråk Ђорђи (serb.) → Đorđi (Djordji)
Е	e	e	
Ж	ж	ž	[ʒ] Жељко (serb.) → Željko Кежовица (mak.) → Kežovica
З	з	z	
И	и	i	
Ј	ј	j	Скопје (mak.) → Skopje
К	к	k	
Л	л	l	
Љ	љ	lj	[ʎ] Краљево (serb.) → Kraljevo
М	м	m	
Н	н	n	
Њ	њ	nj	[ɲ] Дуња (serb.) → Dunja
О	о	o	
П	п	p	
Р	р	r	
С	с	s	
Т	т	t	
Ђ	ђ	ć	[tɕ] Санишић (serb.) → Stanišić
У	у	u	
Ф	ф	f	
Х	х	h	[x], ofta ach- eller sje-ljud Хртковици (serb.) → Hrtkovici Пехчево (mak.) → Pehtjevo

Ц	ц	c	[ts], ibland ts i allmänspråk	Коштуница (serb.) → Koštunica Кавадарци (mak.) → Kavadarci
Ч	ч	č	[tʃ], ibland tj i allmänspråk	Чачак (serb.) → Čačak Кочани (mak.) → Kočani
Џ	џ	dž		Караџић (serb.) → Karadžić
Ш	ш	š	[ʃ]	Шабац (serb.) → Šabac Штип (mak.) → Štip

Även om **makedonska** skrivs med kyrillisk skrift, kan Gajsystemet användas när man har behov av att skriva med latinska tecken. I stället för ħ (*đ*) har makedonskan tecknet *ř* för ett mer j-haltigt ljud [ʃ], som skrivs latinskt *gj*: Ѓорѓи → *Gjorgji*. Motsvarande gäller ĥ (*č*) som i makedonskan har tecknet *ķ* för [tʃ] eller [c], vilket vi återger *kj*: Ќирко → *Kjirko*. S används för [dz], och återges latinskt just *dz*: Сена → *Dzena*. Gajsystemets *dž* återges ofta som *dj* eller *dzej*: Џумаџлија → *Dzjumajlija*.

Montenegrinskan har de extra kyrilliska bokstäverna *ć* och *č*, som med latinska tecken återges *ś* och *ž* (något mer j-haltiga än *š* och *ž*).

Slovenskan, som bara skrivs med latinska tecken, har *č*, *š* och *ž* men saknar Gajsystemets *ć*, *dž*, *đ*, *lj* och *nj*.